

УДК 398.47(477.43/.44-11)

Образ відьми у народно-демонологічних оповідях Східного Поділля: спроба реконструкції на матеріалах польових досліджень

Вікторія КМЕТЬ

Здобувач кафедри української літератури
імені акад. Михайла Возняка
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
e-mail: za_viktoria@ukr.net

У статті проаналізовано демонологічні вірування й оповіді про нечисту силу та відьомство, що побутують на Вінниччині. Польові дослідження виявили специфічне означення чарівництва, характерне для даного мікроареалу – “моші” та “фабулицтво”. У матеріалах дослідження також подано зразки замовлянь і ритуальних дій, пов’язаних із превентивними заходами від чарівництва, які за символікою споріднені з образом богині плодючості, небесного молока-дощу. Попри певну секуляризацію та дифузю архаїчних елементів народного світогляду і міфологічних текстів, вони продовжують зберігати актуальність для носіїв української традиційної культури. Демонологічні вірування певного мікроареалу зберігають особливі ознаки локального колориту, інтерпретації окремих надприродних явищ, топонімів, специфічну лексику. Результати дослідження ґрунтуються на польових записах автора. Деякі матеріали надруковано вперше.

Ключові слова: архетип, міфологія, демонологія, відьма, символ.

Архетипні образи та символи мають універсальний характер і потужний психологічний резонанс, слугують імпульсом до численних інтерпретацій у культурному просторі людства. Одним із найцікавіших і найдавніших є архетипний образ відьми, що глибоко закорінений у колективну пам’ять народів. Підкріплений і проілюстрований розмаїттям фольклорного та етнографічного матеріалу, цей образ-символ відзначається неабиякою гнучкістю та здатністю до “життя” у людській пам’яті. Серед численних досліджень у царині народної демонології зацікавлення явищем відьомства виявили у своїх студіях П. Єфименко, А. Свидницький, І. Нечуй-Левицький, В. Милорадович, В. Гнатюк, І. Огієнко та ін. Попри значний доробок дослідників українського демонологічного світу, студії над образом жінки-чарівниці надалі залишаються актуальними та викликають неабиякий інтерес до надбання народнопоетичної скарбниці.

У статті проаналізовано демонологічні вірування й оповіді про нечисту силу та відьомство, які було записано в селах так званого Шаргородського ключа, що на Вінниччині. Очевидно, що демонологічні відомості з певного мікроареалу зберігають загальні риси відповідного етнографічного регіону, однак містять цікаві ознаки місцевого колориту – локальні особливості того чи іншого демонічного персонажа, інтерпретації окремих явищ, географічних назв, відомості про сприйняття іншої етнічної чи релігійної групи, вірування, обряди тощо. Деякі матеріали друкуються уперше.

Польові дослідження, здійснені упродовж 1998–2012 рр., дозволили з'ясувати низку стереотипних уявлень про чарівництво. Так, під час здійснення записів фольклорних матеріалів було виявлено особливу назву, якою послуговуються у межах даного мікроареалу для означення чарівництва – “моші” та “фабулництво”. Тобто людина, яка займається чарівництвом, за словами місцевого населення, є *фабулницею/фабулником, робить моші або фабулить*: “У нас так в селі каут. Котра поробляє, то – фабулниця, фабулить. (...) Фабулять – землю, сіль беруть цю, дуже крадуть той мотузочок, що руки з'язують йому (померлому – К. В.)” (Ковальчук Ганна Юхтимівна, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл., зап. 19 липня 2012 р., Кметь В. С.); “Де пси кусаються беруть землю і кидають на обісця і всьо, і будете гризтися, оце вважається фабулництво. (...) Моші – бо мошонят! Примовляюг. Як маєте дуже великого ворога, що ворог, візміт рано, до дня, три рази сіль киньте йому на подвіра, і всьо” (Горенюк Лідія Юхтимівна, 1932 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл., зап. 19 липня 2012 р., Кметь В. С.). Отож згідно з визначенням респондентів поняття *фабулництво* і *моші* означають чари, магічні дії або вербальні формули, що скеровані на шкоду певній особі, врожаю чи господарським тваринам.

Імовірно, що назва *фабулництво* може походити від лат. “fabula”. У середньовічному мовному контексті та у ранньомодерних правових реаліях термін “фабула” набував різноманітних значень – від казки, байки, плітки, поголосу до наклепу, неправди [9, с. 368–369]. Наприклад, листуючись із князем Константином Острозьким із приводу видання езуїта Петра Скарги “Про єдність Церкви Божої” 1577 р., князь Андрій Курбський засуджує спроби автора перекопати православних у доцільності унії з Римом, називає їх “езуїтськими *фабулами*” [4, с. 10]. Таким чином, звинувачення у “фабулництві” могло стосуватися вигадника, брехуна, адже часто-густо фігурантами у справах про чарівництво ставали односельчани, які перебували у сварці і в такий спосіб хотіли помститися кривдникові. Іще один контекст тлумачення терміну може бути пов'язаний зі специфікою функціонування судової канцелярії, у практиці якої фабулою називали процес документування перебігу справи, тож канцеляризм “зафабулити” означав – бути засвідченим/оскарженим у суді. Також це слово могло бути вжито у латиномовних судових актах у справах про чари і фігурувало для позначення химерної поведінки підозрюваного у магічних практиках. Або ж сам процес ведення судової справи, запис, тобто – фабуляція судових актів (від юридичного терміна).

Щодо другої виявленої назви на позначення чарівництва – моші, то, найімовірніше, це результат контактів із семітською етнічною групою – від євр. “Мошіах”. Відомо, що у селах Шаргородського ключа проживали чималі громади євреїв. Наприклад, станом на кінець XIX ст., за статистикою протоієрея Юхима Сіцінського, у селі Кацмазів із 2668 осіб населення було близько 50 євреїв [6, с. 599], у селі Плебанівка із 1333 осіб – 12 юдеїв [6, с. 602], а в Копайгороді місцеві євреї за чисельністю майже дорівнювали православної громаді [6, с. 600]. Згідно зі свідченнями нащадків місцевої єврейської родини кінця XIX ст. Іссера Фурмана та Броні Дохман, у селі Лука-Мовчанська була чимала юдейська громада, на що також вказували наявність цвинтаря та єврейської інтролігаторні на початку XX ст.

Оскільки у погляді будь-якого народу превалує етноцентризм як визначальний чинник осмислення себе та окреслення образу представника іншого етносу, головним маркувальним елементом у моделюванні образу чужого є його іншість. Варто відзначити, що на формування фольклорного образу чужого у цьому випадку впливала модель культурного сусідства із представниками семітського народу. Незрозумілі для місцевого населення вірування, обряди та поведінка, зовнішні риси сусідів-євреїв сприяли низці містифікацій у формуванні їхнього образу, а відтак оця *іншість* і стала головним маркувальним елементом, який в уяві селян

пов'язав представників чужої культури із демонічним світом. До того ж, важливу роль у фольклорно-міфологічній свідомості відіграє повір'я, що у представників чужої культури, іновірців, немає душі, тобто вони не люди, а отже, можуть бути уособленням інфернальної сфери [2, с. 213]. Цікаво, що досить тісне сусідство із романами не вплинуло так на інтерпретацію інфернального світу, як співіснування із семітською групою. До того ж, ромська громада, яка у цьому мікроаралі була досить чисельною, швидко асимілювалася й осіла у місцевих селах.

Ставлення до чужого, як до представника іншої культури і, можливо, потойбічної сфери, впливало на моделювання його образу за характерними ознаками – колір шкіри й волосся, одяг, запах, мовлення тощо. Так, згідно з переказами, народна уява змальовує нечистого (чорта) маленьким чоловічком, одягнутим у чорний одяг і босим: *“Як йти до Луки, за лісосмугою направо є такі Кухареві корчики. Звідти воно береться. Був такий случай, пішла я з сусідкою по буррак вночі! Завдали одна одній. Юзя рушила, а я побачила перед собою чоловічка – чорно одягнений, босий, дуже білі зуби. Білі-білі! Такі в людей не бувають! Почав шукати, щоб записати – пхав руку в кишеню, шолопався тако (показує – К.В.). А я почала кричати: “Юзю, всьо! Попались! Сторож!” “Йди, не стій! Йди скоро!” – кричить вона. – І побі-і-іє – видало нам, – но ноги босі! Тільки помелькали п'яти. І вона рушила з місця доганяти, но їй дуже стало тяжко. Коли доходили до села, вона побачила світло в першій хаті і сказала: “А Господи, слава Тобі!” А він був в неї на плечох! Поклав склецюк до землі рімненько і перекотив нею три рази. Рік вона лежала хвора”* (Зап. В. Кметь 11 серпня 1995 р. від Присяжнюк Марії Григорівни, 1910–1996 рр., с. Перепільчинці Шаргородського р-ну Вінницької обл.).

Однак чорт або нечистий у народній уяві не обов'язково має антропологічні риси. Згідно з розповідями респондентів, він може проявляти себе по-іншому – не давати людині спокою, шуміти або ж кидати в хаті різні предмети. Його також можна купити в іншої людини, яка “має”, до того ж, позбутися того дуже важко: *“Я пішла на базар купувати цибулі, цієї корчушки, кацмазонки (за назвою сусіднього села Кацмазів – К. В.), а бабука бере кидає мені цієї вінок, тий каже: “О, на ше цево зі всім!” А я тоді цю цибулю їй в сумку тий кау: “Бабуло, тримайте собі всьо при собі! Я в вас но цибулю брала! Як но вона сказала зі всім, то ти собі таке принесеш, шо в хаті не втремаєся і нікому не віддасиш!”; “Пішли в Каришків. Це ж нас три – Ліда, і Ганя її, і я. Пішли купувати сливки. Бо ж їздили з цими сливками, бо ж звідки? В колгоспі платят по три рублі в місяць. Тий їжджу цілу зиму. Пішлизьмо, тий йдем, питаєм в жінок, там, де в кого є на продаж сливочки питаємся, але каже... жінка нас здібє тий каже: “В мене є з всім центнерів” О, Боже, на нас три! Це ж в їдні хаті всім центнерів! Тий ми вже до неї йдемо, а вона ше каже: “Дівки, я в магазин піду, тий зара я тамо живу, ідіт почекайте мене.” А друга сусідка, підходить: “Жіночки, тікайте далеко! Ці сливки хто взяв, то вже привіз! У неї, – каже, – нечистий! Він вже з нею живе! Вона вже має їх багато!” Як це він з нею может жити? А вона каже: “Отак!”. Хода ми від тих сливок! Ага! Тий таке!”* (Зап. В. Кметь 12 липня 2011 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

Подекуди в образі чужого постає людина, що належить до військової сфери. Народне передання змальовує знаючого вояка, що бачить нечисту силу або може виявити та знешкодити відьму. У цьому контексті солдата сприймають також як представника чужого простору, адже це людина без певного місця проживання, не має сім'ї й дому, тому поневіряється світом, відтак знаходиться поза соціокультурною спільнотою, не належить до традиційної громади. Він перебуває на межі життя і смерті, потенційно асоціюється із інфернальною сферою, до того ж, мандри дають знання про інші культури – така компетентність

стає причиною амбівалентності образу вояка. Не дивно, що в образі відьмака народна демонологія подекуди змальовує саме солдата: *“У баби Афії партизани стояли. Тий був такий один, шо знав дуже відьмів – сам був природний, з хфостіком. Поклав колесо...якісь свята є, чекай, які... мама казали...на Юра! Ходять всі-всі бабки, даже вчені, по межах урвати трави: “Не траву я рву, а Божу манну – віддай мені молоко і густу сметану”. І в тебе возьме – і твоя корова ходє реває, глядит. Но в мене Жана така була, як пішла до Галини – розвернулася в градках! Іван цей Палагнин... всі коло коперації...вона ж така рогата була, гарна корова! І летит туди! Не бійсь, в Лукашихи не спинилася в городі – через Надине пішла по градках, взяла своє і прийшла додому! Така корова була! О! Але кладе він колесо якесь там, бабка казали яке. Зара будете бачити чисто всіх своїх, які вам для худоби вредні. Переходят! Півсела! Шнурують їдна за другою! Ага! “І дивіться, – каже, – баште, шо я їм зробив? Вони мусять всі сюди пройти”. Ото була сила в чоловіка!”* (Зап. В. Кметь 12 липня 2011 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.). Імовірно, що колесо, за допомогою якого можна виявити відьму, символізує сонце, вогонь або очищення вогнем (алюзія Купальського вогню), також цей символ має й охоронне значення, коли колесо уподібнюється чарівному колу [3, с. 299]. Тобто за допомогою магічного предмета та сакрального часу конструюється чарівний межовий локус – відьму примушують перейти умовлене місце, межу між створеною профанною та інфернальною сферами.

Подекуди воякові приписували здатність виявляти відьом без спеціальних ритуальних дій, як у вищенаведеній історії, а просто серед селян він бачить жінок, які займаються чарівництвом: *“Колись покійна мама розказували, шо то ще в 14-му році, ше як война була, коли австрійці були окупували, то, каже, іден австрієць їй сказав, значить, шо: “Село таке маленьке, а відьом!”* (Зап. В. Кметь 12 липня 2011 р. від Ковальчука Михайла Кириловича, 1929 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

За народними віруваннями можливість побачити відьму мають люди, які є первородженими дітьми у батьків, так звані перваки, однак вони можуть виявити лише родимих відьом: *“Іван Лісоветин ночував на колгоспі біля коней і бачив, як Ояна на терлиці їхала. Він відьми бачив, він всі їх знав. Вчених він не міг бачити, а родимі він всі бачив”* (Зап. В. Кметь 18 липня 1999 р. від Колесник Надії Федосівни, 1928 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

Щоб у корови відьма не забирила молока, її можна “заправити”, тобто здійснити превентивний ритуал для захисту худоби від чарів. Господиня повинна сховати коров’ячу плаценту із свяченим житом у горщик і закопати його, промовляючи спеціальну вербальну формулу. Згідно з повір’ям “заправлена” корова сама може виявити відьму та забрати своє молоко: *“Це мене бабка навчила, шо як первістка має телятко, треба мати горщикок, колись робили...в мене ще є на горі, но покришки ще такі самі глиняні на них робили... О! І треба мати то горня. І тоді вона як роде це телятко, на цьому місцеві, шо теля виходе, а тоді місце, його розкинути на раднині – там є місяць, точно, з лою, таке, як клей, ну сметана густа, задубіла, і зорі... – там шо хочеш є на нім! І ці гудзики тре всі зібрати і дати їй випити. А то місце скинути в той горщик і засипати свяченим житом і сказати: “Шобись тоді моє молоко відобрала, як це жито зіжнеш!” І корова собі шоби де, то найде! Найде! Піде і найде!”* (Зап. В. Кметь 19 липня 2012 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.). Цікавим видається ототожнення плаценти із небом, місяцем і зорями, що неабияк нагадують вірування у здатність відьми красти місяць та зорі, ховаючи їх у спеціальних горщиках, відтак ховати дощ, символ небесного молока [8, с. 16].

Зокрема слід згадати, що О. Афанасьєв [1, с. 117, 119] та І. Нечуй-Левицький [5, с. 27] пов'язували походження образу відьми з міфічними небесними богинями, молоко яких плетється з неба дощем. Отож, сховавши плаценту до горщика та напоївши корову "місяцем" і "зорями", господиня за допомогою імітативної магії ніби повертає їх назад і створює/замовляє умови, за яких можна пролити "небесне" молоко. Однак ці дії тотожні з тими, що здійснює чарівниця, коли ховає небесні світила до горщика і затримує дощ. Слід зазначити, що не лише чарівницям приписували здатність до магічних практик, так ледь не кожна господиня українського села мала достатній арсенал засобів охорони від наслідків дії демонічних сил. Зокрема ще І. Франко зауважив, що майже в кожному селі, а найбільше на Гуцульщині, "є кілька або й кільканадцять голосних знахарів та примівників і примівниць, а деякі примівки знає мало що не кожний чоловік і жінка" [7, с. 41].

Отож, якщо корова все ж "спорчена", повернути їй молоко, яке забрала відьма, можна за допомогою наступних магічних дій: господиня постраждалої корови повинна вкрасти із обійстя підозрюваної жінки-відьми траву, солому, дерев'яні тріски та ін., зварити та дати настояну воду своїй корові. Такі магічні засоби, за народним повір'ям, мали б повернути корові втрачене молоко: *"Оляна – то природна відьма. Варвара – вчена! Варвара як забере... Мама пішли до церкви, а я ж третього дня, чи після сват, дитину мала, після Пасхи. Каут: "Напоїш корову!". А ми з діщинки такої... Я думаю, що покладу на цей бік, тата не хочу підносити, най там лежить. А я з тим пuzом собі по піввідра наносила у ту діщинку. Відчинила двері, думаю, я їй помішаю, щоб вона пила. Я йно зігнулася – а вона через мене! А тато якраз встав. Вона ж через лати, через цю дощечку і тоді городом вже туди до Райки, всі до неї – а вона до Варвари так біжить! А вона так як прийшла до неї в хлів, бо така вчена; вона йде по хлівах, бере молоко, тий як йшла куди слідом, а вона тим слідом, не думай! Як пєс! Не пускают, спиняют! Тре таки було її пустити! А Василь на другу ніч... З стріхи тре тако солому було (висмикати – В. К.) з ясел! Корова їх їла... тако дорога була... і до самої дороги – ясла так коло дороги. До схід сонця пішов, мама зварили, напоїли тий всьо!"* (Зап. В. Кметь 19 липня 2012 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

У процесі здійснення захисних магічних дій і відбирання молока у худоби важливу роль відіграють сакральні числа, наприклад – треба тричі скубнути трави, взяти три дерев'яні тріски: *"То Данило тоже ходив по тріски! То тре з трох цих взяти тріску, зварити тий корову напоїти. Тий буде молоко"* (Зап. В. Кметь 12 липня 2011 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

Як відомо, народна демонологія розрізняє відьму родиму та навчену. Родима відьма, згідно з переказами, менш шкідлива і не псує так худобу, як навчена, подекуди навіть викликає у людей не осуд, а співчуття, що приречена на такі вимушені дії: *"Оляна то родима була. Вона як бере молоко, то корова так не страдає. Вона бере половину. Хтось бачив її, на мітлі їхала... Йшла на Юра, а дядько, ніби Василь, тий рубав дрова, а вона йшла так поза хату туди... в саду дровітня була. Тий зігнулася тріску взяла. Чи то на Благовіщення... Тий тріску взяла, тий схвала. А він бачив! А тут корова – нема молока! А він кає: "Мамо, прийшла Оляна взяла тріску!"* (Зап. В. Кметь 12 липня 2011 р. від Горенюк Лідії Юхтимівни, 1932 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

Отримати дар відьмування можна від іншої відьми: коли помирає, чарівниця повинна передати своє знання учениці або комусь із присутніх: *"От вона вмирала, вона ж не вмерла так (про Оляну – В.К.). Вона не могла вмерти. Передала Ліді Папашисі. А Ліда ця, Папашиха, прийшла до Майорихи перед весіллям помагати рушники вишивати. Тий вишивали. А в неї таво чорна корова була, тяжко добра, в*

Тодоски. "І я, – каже Ганя, – взяла внесла то молоко і поклала з відром. Боже, я ввечері до корови, а вона по стінах! Вона мене ногами! Теляти не признає! А потому до мене дійшло – це ж ця дівочка! І неже дитина на таке пішла!? Нащо її того молока?". *Наверно щось їх заставляє то робити*" (Зап. В. Кметь 19 липня 2012 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.). Згідно з етнографічними джерелами, відьмою могла стати заміжня молодиця, вдова або жінка постфертильного періоду, однак у цьому випадку у відьомстві було звинувачено молоду дівчину.

Унаслідок профанації та секуляризації трансцендентного світовідчуття із плином часу народні вірування зазнають певних змін і коригування. Подекуди респонденти розмежовують поняття відьомства та контакту із демонічними силами: *"То-то давно було, мама розказували. Жінка помирала, дуже мучилася, доки стелю не пробили. Вона не відьма була, вона мала нечистого. Воно язик їй витягало"* (Зап. В. Кметь 14 липня 2011 р. від Горенюк Лідії Юхтимівни, 1932 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.).

Існує також повір'я, що померла жінка може приходити до своєї дитини та її колисати: *"Як померла тая Насіківська, шо мене мама дали туди дитину бавити, молодичка в Василя померла, він багато жінок мав. Тий ту дитину та жінка колисала сама. Прямо колиска колишеться, а ніхто не рушає. Й колише собі дитину. Попросила Оляна маму: "Най Ганя посидит коло колиски – шось треба робити!" А тої колиски не тре – як їх нема в хаті, вона сама колишеться. Забавляє!"* (Зап. В. Кметь 19 липня 2012 р. від Ковальчук Ганни Юхтимівни, 1935 р. н., с. Гута-Мовчанська Жмеринського р-ну Вінницької обл.). У цьому випадку йдеться про невістку однієї старої жінки (Оляни), яку в селі вважали відьмою. Тому померлу, що ніби колисала дитину в колисці, також підозрювали у відьомстві.

Отож можна підсумувати, що образ відьми у східноpodільській демонології загалом тотожний іншим її регіональним відповідникам. Однак на відміну від усталених вірувань про чарівництво, у досліджуваному мікроарелі було виявлено повір'я, що відьмуванням може займатися також незаміжня жінка, дівчина. Також вдалося зафіксувати замовляння та низку ритуальних дій, пов'язаних із превентивними заходами від чарівництва, що за символікою тісно пов'язані із образом богині плодючості, небесного молока-дощу. Унаслідок впливу секуляризаційних процесів уявлення про відьом зазнають дифузії, зокрема було зафіксовано, що респонденти розмежовують поняття відьомства та контакту із демонічними силами. Результати дослідження також свідчать, що на формування образів демонічного світу сіл Шаргородського ключа вагомих вплив мало співіснування з етнічними сусідами (представниками семітської групи, ромів тощо), на що вказує специфічна лексика, пов'язана із демонічною сферою.

Вищенаведений матеріал ілюструє широке застосування магичних практик і на побутовому рівні, і на рівні демонологічних оповідань. Попри певну секуляризацію та дифузю архаїчних елементів народного світогляду і міфологічних текстів, вони продовжують зберігати актуальність для носіїв української традиційної культури. До того ж, демонологічні вірування певного мікроарелу зберігають особливі ознаки локального колориту, інтерпретації окремих надприродних явищ, топонімів, специфічну лексику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Поэтические воззрения славян на природу: в 3-х томах / А. Афанасьев. – Москва : Индрик, 1994. – Т. 3. [Репринт издания 1869 года].
2. Белова О. Этнокультурные стереотипы в славянской народной традиции / О. В. Белова. – Москва : Индрик, 2005. (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).

3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / Віталій Жайворонок. – К. : Видавництво “Довіра”, 2006.
4. Калугин В. В. “Житие святителя Николая Мирликийского” в агрографическом своде Андрея Курбского / В. В. Калугин. – Москва : Языки славянской культуры, 2003.
5. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології / Іван Нечуй-Левицький. – К. : Обереги, 2003 (Бібліотека українського раритету).
6. Приходы и церкви Подольской епархии / Под. ред. священника Ефимия Сецинского. – Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2009. (Бібліотека української краєзнавчої класики).
7. Франко І. Гуцульські примівки / Іван Франко // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. 5.
8. Чубинський П. Ангели на сходах неба. Народні повір'я та забобони / Павло Чубинський / Підготовка та упорядкування текстів Оксани Верес. – К. : Глобус, 1992.
9. Sondel J. Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków / Janusz Sondel. – Kraków, 1997.

The Image of Witches in Demonological Folk Tales of Eastern Podillia: an Attempt of Reconstruction Based on Field Studies Materials

Viktoria KMET'

The article analyzes demonological beliefs and stories about evil spirits and witchcraft that are widespread in Vinnytsia region. Field studies identified a specific definition of magic, characteristic of the region - “moshi” and “fabulnyctvo”, the meaning of which is analyzed in the paper. Moreover, the materials of the research contain examples of spells and ritual actions associated with preventive steps against magic, the symbolism of which is closely associated with the image of the goddess of fertility, milk-from-heaven rain. Despite some secularization and diffusion of the archaic elements of the folk belief and mythological texts, they remain relevant for bearers of the Ukrainian traditional culture. Local demonological beliefs retain special features of local coloring, interpretation of some supernatural phenomena, place names and specific vocabulary. The results are based on the field records of the author. Some materials are published for the first time.

Key words: archetype, mythology, demonology, witchcraft, symbol.

Образ ведьмы в народно-демонологических сказаниях Восточного Подолья: попытка реконструкции по материалам полевых исследований

Виктория КМЕТЬ

В статье проанализированы демонологические верования и сказания о нечистой силе и колдовстве, которые бытуют на Винниччине. Полевые исследования позволили выявить специфическое определение волшебства, характерное для данного микроареала - “Моши” и “фабулництво”, значение и происхождение которых проанализированы в статье. Также в материалах исследования приведены образцы заговоров и ритуальных действий, связанных с превентивными мерами от волшебства, которые по символике тесно связаны с образом богини плодородия, небесного молока-дождя. Несмотря на некоторую секуляризацию и диффузию архаических элементов народного мировоззрения и мифологических текстов, они продолжают сохранять актуальность для носителей украинской традиционной культуры. К тому же демонологические верования определенного микроареала сохраняют особые признаки локального колорита, интерпретации отдельных сверхъестественных явлений, топонимов, специфическую лексику. Результаты исследований основываются на полевых записях автора. Некоторые материалы публикуются впервые

Ключевые слова: архетип, мифология, демонология, ведьма, символ.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2012
Прийнята до друку 19.10.2012